

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

III. PUBLIKACIJOS

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS ĮKŪRIMO MANIFESTAS (PROJEKTAS)

Parengė Vladas Sirutavičius

1810-1811 m. Peterburge susiformavo nedidelė, bet veikli Lietuvos didikų grupė. Ją sudarė M. Kl. Oginskis, Ksaveras Liubeckis, Kazimieras Pliateris, Kazimieras Liubomirskis, Stefanas Grabovskis. Pamažu šios grupės ir jos veiklą aktyviai remiančių didikų Lietuvoje (pirmiausia Tomas Vavžeckis ir Liudvikas Pliateris) pagrindiniu tikslu tapo politinė Lietuvos autonomija Rusijos imperijos sudėtyje. LDK manifesto paskelbimas turėjo tapti pirmu žingsniu, praktiškai realizuojant politinės autonomijos idėją.

Lenkų istorikas St. Smolka, tyrinėdamas Ks. Liubeckio archyvą, surado jame du manifesto variantus - vieną prancūzų, kitą lenkų kalbomis¹. Remdamasis tuo, istorikas padarė išvadą, jog pagrindinis LDK manifesto autorius buvo Ks. Liubeckis, o M. Kl. Oginskis redagavo jau paruoštą tekstą ir pasiuntė jį carui². Pirmoje redakcijoje (tekstas Ks. Liubeckio archyve) LDK įkūrimo projektas buvo pavadintas manifestu, ir tik redaguojant, M. Kl. Oginskis pakeitė dokumento pavadinimą. Jo redakcijoje dokumentas buvo pavadintas tiesiog "įstatymo projektu pridėtu prie laiško". Vietoj žodžio "manifestas" atsirado įprastinis caro biurokratijai "įsakas" (pranc. "oukase"). Šioje publikacijoje pavartotas pirminis teksto pavadinimas.

Ir dar keletas pastabų. Ks. Liubeckio projekto variantas skiriasi nuo mūsų skelbiamo M. Kl. Oginskio varianto. Tiesa, šie skirtumai nėra principiniai. Pirmiausia, skiriasi straipsnių išdėstymo tvarka ir jų skaičius. Ks. Liubeckio variante iš viso yra 13 straipsnių, o M. Kl. Oginskio - 11. Redaguodamas M. Kl. Oginskis du Ks. Liubeckio varianto straipsnius 12 ir 13 sujungė į vieną - septintą - straipsnį, o 10 straipsnį, kuriame rašoma apie būtinumą saugoti "senuosius Lietuvos paminklus", visai praleido. Skyrėsi ir kai kurių straipsnių

redakcija. Ks. Liubeckio variante nieko nerašoma apie LDK gubernatoriaus paskyrimą ir jo įgaliojimus, o M. Kl. Oginskio variante šiems klausimams skirti du straipsniai.* Mat pradžioje projekto autoriai galvojo LDK vietininkų pakviesti caro brolių arba didž. kunig. Jekateriną. Vėliau buvo svarstomos Ad. Čartoryskio ir M. Kl. Oginskio kandidatūros. Tačiau Ad. Čartoryskis neparėmė Lietuvos politinio elito planų, o M. Kl. Oginskio kandidatūra, matyt, ne visus projekto autorius patenkino, todėl galų gale buvo nuspręsta pasitenkinti caro skiriamu gubernatoriumi.

Atrodo, jog pirmasis manifesto variantas buvo parašytas lenkiškai. Vėliau, redaguojant, jis buvo išverstas į prancūzų kalbą. Čia publikuojama galutinė teksto redakcija, esanti M. Kl. Oginskio prisiminimuose.*

Literatūra:

¹ Smolka S. Polityka Lubeckiego. - Krakow, 1907 - T.2. - P. 503

² Ten pat. - P. 114.

[Le projet de manifeste d'instauration du Grande Duché de la Lituanie]

Art. I.

"Les gouvernemens de Grodno, Wilna, Minsk, Witepsk, Mohilow, Kiiow, Podolie et Wolhynie, ainsi que les arrondissementes de Bialystok et de Tarnopol, formeront dorénavant une seule province, sous le nom de grand-duché de Lithuanie.

---

* Žr. dokumentą, straipsniai Nr.2-3.

* Žr. memoires de Michel Oginski sur la Pologne et les Polonais depuis 1788 jus qua la fine de 1815. - Paris, 1827.-T.3.-P.77-88.

II.

"Le grand-duché de Lithuanie sera administré par un fonctionnaire qui portera le nom de lieutenant de l'empereur, gouvernant le grand-duché de Lithuanie.

III.

"Le lieutenant de l'empereur aura le titre d'altesse; il sera affecté une partie des domaines de la couronne pour son entretien. Sa résidence sera à Wilna, comme chef-lieu du grand-duché.

IV.

"Il y aura près de nous, et sous nos ordres immédiats, une chancellerie lithuanienne, à la tête de laquelle sera un ministre d'Etat nommé par nous. Cette chancellerie sera notre organe immédiat pour la direction des affaires publiques du grand-duché de Lithuanie.

V.

"L'administration intérieure du grand-duché sera confiée à un conseil d'administration présidé par le lieutenant de l'empereur; le conseil sera formé de plusieurs départemens, composés d'un directeur général et de plusieurs conseillers. Tous les membres de ce conseil seront nommés par nous.

VI.

"Un règlement général de l'administration publique pour le grand-duché de Lithuanie embrassera le développement de l'organisation de toutes les branches du pouvoir administratif, ainsi que la prescription des devoirs, et une instruction pour les autorités constituées; et nommément, quant à la division territoriale du grand-duché, au règlement des contributions, à l'administration des fonds de la couronne, au règlement touchant la levée et l'entretien des troupes; à la police, à l'entretien des postes et

communications, à l'administration de la justice, aux affaires du culte, à l'instruction publique, aux encouragemens à donner à l'agriculture et à l'industrie.

VII.

"La rédaction de ce règlement général est confiée à un comité nommé par nous, et composé de N... N... Le comité travaillera sous nos yeux. Il doit nous présenter les résultats de ses délibérations dans le plus court délai possible.

VIII.

"Le statut de Lithuanie continuera d'être la loi civile du grand-duché de Lithuanie, et la langue polonaise sera employée dans l'expédition de toutes les affaires du grand-duché.

IX.

"Un tribunal suprême, siégeant à Wilna, jugera en dernier ressort toutes les affaires civiles et criminelles. Le droit d'infliger la peine de mort, ou de faire grâce, est réservé à nous même.

X.

"Les places, dans l'administration publique, ne pourront être remplies que par des citoyens domiciliés et propriétaires dans le grand-duché.

XI.

"Les fonds destinés à l'instruction publique, présents ou à venir, provenant ou de notre munificence ou de la libéralité des citoyens, seront jamais séparés des autres branches du revenu public."

[Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifesto
projektas]

1.

Gardino, Vilniaus, Minsko, Vitebsko, Mogiliovo, Kijevo, Podolės ir Volynės gubernijos kartu su Bialystoko ir Tarnopolio sritimis sudaro vieną provinciją - Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę.

2.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdymas pavedamas ypatingam imperatoriaus vietininkui - Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gubernatoriui.

3.

Imperatoriaus vietininkas naudojasi jo didenybės titulu. Jo išlaikymui skiriame dalį valstybinių valdų. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gubernatoriaus rezidencijos vieta - pagrindinis Didžiosios Kunigaikštystės miestas - Vilnius.

4.

Bus sukurta Lietuvos kanceliarija, kuriai vadovaus mūsų skiriamas valstybės ministras. Ši kanceliarija rūpinsis viešaisiais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės reikalais.

5.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus valdymas priklauso administracinei tarybai, kurios pirmininku yra imperatoriaus vietininkas. Administracinę tarybą sudaro keli departamentai, generalinis direktorius ir keletas patarėjų. Mes skiriame visus administracinės tarybos narius.

6.

Bendrieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įstatai nustato bendrą Didžiosios Kunigaikštystės vidaus sutvarkymą, o taip pat visų administracijos pareigūnų pareigas bei instrukcijas. Būtent: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės suskirstymo, mokesčių mokėjimo, valstybinių valdų tvarkymo, rekrutų ir armijos išlaikymo, policijos, pašto ir susisiekimo, teisingumo, dvasinių reikalų, liaudies švietimo, žemės ūkio ir pramonės žinybų veiklos.

7.

Bendrujų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įstatų sudarymą pavesti mūsų paskirtam komitetui, kurį sudarytų... Komitetas dirba tiesiogiai mūsų globojamas ir turi kuo greičiau pasiūlyti savo svarstymų rezultatus.

8.

Lietuvos Statutas lieka civiliniu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įstatymu, o lenkų kalba bus vartojama visoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštvedyboje.

9.

Aukščiausiasis Tribunolas Vilniuje yra paskutinė civilinių ir kriminalinių bylų instancija. Mirties bausmės paskelbimas ir dovanojimo teisė lieka mūsų žinioje.

10.

Visas pareigas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės administracijoje gali eiti asmenys, kurie pastoviai gyvena ir turi nekilnojamojo turto Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

11.

Visos lēšos, skirtos švietimui, gautos iš mūsu arba iš
privačių asmenų dabar arba ateityje, turi būti visam laikui
atskirtos nuo kitų pajamų.

Versta iš prancūzų kalbos

